

NIŠTA OBIČNO – O VISLAVI ŠIMBORSKOJ

U znak sećanja na Draška Redepu

Vislava Šimborska rođena je 2. jula 1923. godine u znaku raka u Bnjinu, blizu Poznanja, a umrla je 1. februara 2012. Sahranjena je 9. februara na Rakovickom groblju u Krakovu. Pogreb se odvijao onako kako je želela, sa što manje ljudi, bez venaca i cveća, bez velikog broja govora i uz pesmu Ele Ficdžerald *Black Coffee*. Posle govora predsednika Republike Poljske i gradonačelnika Krakova govorili su Adam Zagajewski i Mihal Rušinek, sekretar Šimborske, koji je svoj govor zaključio rečenicom: „Ostavili ste nam poprilično za čitanje i razmišljanje. Hvala Vam, gospodo Vislava.” Četiri godine kasnije, 2017. i 20 godina posle Nobelove nagrade, napisao je i objavio knjigu *Ništa obično. O Vislavi Šimborskoj*. U njoj je izložio „istoriju njihove saradnje i istoriju njenog života kao nobelovke”. Pošto je Rušinek i sam pisac i docent na čuvenom Jagelonskom univerzitetu, stručnjak za retoriku, napisao je o njoj knjigu kakvu nije mogao napisati niko drugi, jer, kako reče, „saradivao je s njom 16 godina”. Saradivao ili je upoznao na način na koji niko osim njega nije imao prilike. Pisala je veoma misaonu poeziju, a istovremeno nije volela teorije, nije obraćala pažnju na ono što o njoj piše kritika, pogotovo posle Nobelove nagrade, niti je volela intervjuje, posebno televizijske. Rušineku je upravo pošlo za rukom da o njoj napiše takvu knjigu, knjigu o pesnikinji koja je pisala oko 70 godina, bila cenjena, prevedena, nagrađivana najvećim domaćim i svetskim nagradama, a pored svega toga se do kraja života „divila i čudila svetu u kome je živila”. Bila je jedini pesnik koji se nije obradovao Nobelovoj nagradi, jer je iz osnova menjala njen život. Tako ju je nazivala „stokholmska tragedija”, a Šveđane koji su joj nagradu dodelili – čudacima. Ostala je „običan, skroman čovek” do kraja,

čovjek koji je poštovao druge, između ostalih i svog sekretara, koji je, umesto planiranih par meseci, posle dodele Nobelove nagrade ostao sekretar do kraja njenog života. Oslovljavala ga je sve vreme s Vi. U knjizi *Ništa obično* on joj je uzvratio poštovanjem, oslovljavajući je sve vreme s gospođa VŠ. I pored toga, knjiga je puna anegdota, zabavnih fotografija s putovanja po Poljskoj, Italiji, Nemačkoj, Irskoj, Litvaniji, njenih pisama kojima je reagovala na razna događanja posle Nobela, reprodukcija njenih kolaža. Na osnovu svega toga ipak je teško reći da li je Rušinekova knjiga o Šimborskoj „kompletna slika”. Međutim, nesumnjivo je „najsvestranija”, jer ju je pratio na dodeli Nobelove nagrade u Stokholm, na putovanjima po Poljskoj i inostranstvu, bavio se mnogim važnim, ali i prizemnim stvarima njenog svakodnevnog života, „S poštovanjem i divljenjem, ali ne klečeći pred njom.” Kao takva, njegova knjiga predstavlja značajnu dopunu onoga što su pre njega o njoj pisali književni kritičari, teoretičari, novinari, prevodioci (Česlav Miloš, Mihal Glovinjski, Jan Blonjski, Tadeuš Kvjatkovski, Edvard Balcežan, Stanjislav Baranjčak, Adam Zagajevski, Stanjislav Balbus, Malgožata Baranovska, Tereza Valas, Marta Vika, Vojčeh Ligenza, Tadeuš Niček, Marjan Stala, Jan Gondovič, Karl Dedecius, Ježi Ilg, Ježi Pilh, Joana Ščensna i Ana Bikont, Katažina Kolenda-Zaleska, Lars Helander i dr.). Po mišljenju mnogih koji su je bliže poznavali, dopala bi joj se. Zbog toga nije neobično što je već prevedena na dvadesetak jezika. S obzirom na to da su gotovo celokupna njena poezija i feljtoni iz knjiga *Neobavezna lektira* prevedeni kod nas, Rušinekova knjiga o njoj predstavljaće dragocen poklon njenim brojnim čitaocima i poštovaocima.

Mihal Rušinek pisanje knjige *Ništa obično. O Vislavi Šimborskoj* započinje konstatacijom: „Vislava Šimborska je smatrala da nikako nije umesno da se bilo kome telefonira pre deset sati, osim ako se dogodilo nešto loše. Prema tome, kada je 11. novembra 2011. telefonirala u devet ujutru, shvatio sam da je u pitanju ozbiljna stvar.” U njenim godinama u pitanju je pre svega zdravlje – potrebna joj je pomoć. Kada i kakva ispričaće nešto kasnije, jer knjigu započinje time kako je nakon proglašenja nagrade postao njen sekretar – tako što joj

je razrešio problem s danonoćnim zvonjenjem telefona, primanjem i slanjem stotina pisama koje je dobijala iz celog sveta, praćenjem na razne susrete koji su joj priređivani, ali i odbijanjem brojnih susreta; njoj, koja je celog života bila samostalna i sve svoje poslove obavljala sama, radeći petnaestak godina kao sekretar redakcije i urednik poezije krakovskog časopisa *Književni život*, feljtonista, kolažista... Od kada je imala trosoban stan u Pjastovskoj, bila je i kuvarica, mada je sebe, kao i naša Isidora, pre svrstavala u spremačice. Pre toga, u trinaestoj godini je ostala bez oca Vincentija, koji je bio stub porodice u svakom pogledu. Nastavila je da živi s majkom Anom i sestrom Navojom u Krakovu, u Rađivilovskoj ulici, u kojoj će majka boraviti do kraja života. Ići će u Osnovnu školu Juzef Jotejko i u Gimnaziju sestara Uršulanki. 1. septembra 1939. godine izbiće rat. Nemci će im oduzeti kuću u kojoj su stanovale i od izdavanog dela kuće živele. Takom čitavog rata stanovaće u dvorišnoj zgradi. 1943. u šesnaestoj godini zaposliće se na krakovskoj železničkoj stanici, da bi s majkom i sestrom imala od čega da živi i da ih Nemci ne bi oterali u neki od koncentracionih logora. Govorilo se da joj je majka Jevrejka, mada će kasnije, posle Nobelove nagrade, kada se antisemitizam povampirio, detaljno razjasniti majčino nemačko prezime Rotermund. Za vreme rata pohađala je tzv. tajne kurseve i 1941. maturirala. Posle rata upisaće se najpre na studije književnosti, a potom i sociologije. Sa završetkom rata Poljska je priključena sovjetskom bloku. Marksizam je postao obavezan u celokupnom školstvu i životu uopšte. Stoga napušta studije. Još za vreme rata počela je da piše. Međutim, da bi objavljivala u posleratnim novinama i časopisima, morala je da pokaže da joj marksizam nije stran. Stoga se 1949. učlanjuje u Komunističku partiju. I posle 1956. godine, kada je u Poljskoj došlo do „jugovine”, ostaje član partije, sve do 1966. godine kada konačno vraća partijsku knjižicu. Za to vreme nije obavljala nikakve važne partijske funkcije. 15 godina je radila u časopisu *Književni život*, najpre kao sekretar redakcije, kasnije kao urednik rubrika *Književna pošta* i *Poezija*. 1954. godine je objavila svoje prve dve zbirke (*Zbog toga živimo* i *Pitanja postavljena sebi*) s pesmama *Lenjin* i *Onaj dan*

(o Staljinu), što joj kasnije nikada nije bilo zaboravljeno. Kasnije ih je, s obzirom na to da je uglavnom sama pravila izbore svoje poezije, izostavljala. Posle Nobelove nagrade osvrnula se javno na taj period svog života. Obelodanila je da je, kao mnogi njeni vršnjaci, posle užasnog svetskog rata poverovala da će komunizam doneti dobro Poljacima, koji su u ratu izgubili 6.000.000 stanovnika i da tome treba lično doprinosti. Od samog početka pisala je malo, tek nekoliko pesama godišnje, od kojih je neke objavljivala najpre u novinama, a nešto kasnije u književnim časopisima i pesničkim zbkirkama. Ni to nije bilo jednostavno. Stoga je prihvatila pomoć Adama Vlodeka, vatrenog komuniste, pesnika, prevodioca, urednika novina u kojima je objavljivala svoje najranije radove, kasnije urednika krakovskog Izdavačkog preduzeća za književnost. Prvi njeni radovi bili su prozni. Međutim, njen kolega Adam Vlodek, između 1948. i 1954. njen suprug, ubedio ju je da je pesnikinja, mada je od početka pisala nerimovanu poeziju, koja je u vreme njenog debija predstavljala retkost. I pored toga, svoju prvu socrealističku zbirku naslovljenu s *Crna pesmica*, neće objaviti. Dugo se smatralo da ju je uništila. Posle njene smrti rukopis je ipak pronaden u njenoj zaostavštini i njena fondacija ga je 2014. objavila. U njoj se nalazi i pesma *Tražim reč*, o kojoj se naročito govorilo posle Nobelove nagrade i koju je napisala i objavila u *Poljskom dnevniku* 14. marta 1945. godine:

Želim da ih okarakterišem jednim izrazom:
 kakvi su?
 Uzimam obične reči, kradem iz rečnika,
 merim, odmeravam i istražujem –
 Nijedna ne odgovara.

U pretposlednjoj strofi konstatuje:

Neka opiše preciznije i izrazitije
 ko su bili oni – sve što se zbivalo.
 Jer ono što čujem,

jer ono što se piše –
premalo je.
Premalo.

Iz već objavljenih prvih zbirki, *Zbog toga živimo* i *Pitanja postavljena sebi*, u kasnijim izborima izostaviće „sorealističke pesme”. Posle Nobelove nagrade u nekim zemljama će ih bez njene dozvole objavljivati. Njen prvi prevodilac na srpski, Petar Vujičić, poznavao ju je lično i znao za njih, ali ih nije prevodio i objavljivao. Prevođenje njene poezije započeće od zbirke *Dozivanje Jetija* (1957). Umro je 1993. godine, ne dočekavši njenu Nobelovu nagradu. Ja je prevodim od zbirke *Kraj i početak* (1993). Prevela sam i objavila sve njene zbirke objavljene posle 1993, kao i obimne izbore iz njene poezije (1997, 2014, 2017), koji sadrže Petrove i moje prevode, poštujući prilikom izbora njene odluke, kao i izbore njenih feljtona naslovljene s *Neobavezna lektira*. Pre njih, 1960. godine je počela u *Književnom životu* da objavljuje tekstove u rubrici *Književna pošta*, predstavši da ih piše 1968. 2000. godine, na nagovor Tereze Valas, svoje prijateljice i profesorke poljske književnosti na Jagelonskom univerzitetu, objavila ih je u skraćenom vidu pod naslovom *Književna pošta ili kako postati (ili ne postati) pisac*. Dok ih je objavljivala u *Književnom životu*, nije ih potpisivala. Smatrala je da joj je dužnost da obaveštava, uglavnom mlade pisce, da li će njihovi tekstovi biti objavljeni ili neće. Nije im davala savete kako da pišu da bi bili objavljivani. Smatrala je da se pisac, pogotovo pesnik, rada s talentom ili kako je rekao Brodski, da se s talentom od Boga rađa. U tim veoma kratkim i sažetim tekstovima ispoljio se njen talenat za rafiniranu ironiju i humor, kao i njen netipični skepticizam, koji odlikuju i njenu zrelu poeziju. Radeći u *Književnom životu*, objavila je tri svoje zbirke poezije: *Dozivanje Jetija*, *So* i *Da umreš od smeha*, kojima je skrenula pažnju kritike na sebe. Ne samo da je skrenula pažnju, već je počela da dobija i nagrade, a tiraži objavljenih zbirki kretali su se od 1500 do 50000 primeraka u više izdanja, što joj je omogućilo da živi od književnog rada i da bude prevođena na razne jezike. Slali su je u delegacije i na

festivale poezije u niz istočnih i zapadnih zemalja. Između ostalih, od kraja pedesetih godina prevođena je, zahvaljujući Petru Vujičiću, i na srpski, ušavši na velika vrata i u njegove dve *Antologije savremene poljske poezije* (1964, 1985).

Sa *Književne pošte* prešla je na nešto duže tekstove koje je nazivala feljtonima, a rubriku u *Književnom životu – Neobavezna lektira*. Kako sama kaže, feljtone je najpre pisala iz obaveze i slučajno, a posle prema izboru. Tačnije, pisala je o knjigama „s donje police”, koje su u velikom broju stizale u redakciju časopisa u kome je radila i koje ostale članove redakcije nisu zanimale. „Otkrila je čari tog tipa književne produkcije”, rekao je kritičar Tadeuš Niček. Prvi feljton je objavila 1967. godine. U svakom sledećem pisala je o knjigama koje su stizale u redakciju, kao i o onim koje je sama kupovala. Kada je 1966. vratila partijsku knjižicu, otpuštena je s mesta sekretara redakcije i urednika *Književnog života*, ali joj je dopušteno da feljtone u njemu objavljuje sve do 1990, kada je ukinut. Od 1993. pisala ih je za *Gazetu viborču* sve do 2002, kada je prestala da ih piše. Čitanjem njenih feljtona bavila se i cenzura sve do 1990. godine, kada je zvanično ukinuta. Na osnovu njenog teksta je, recimo, zabranjena knjiga o istoriji šibica, jer su je cenzori u svojoj revnosti shvatili kao politički traktat. Pišući feljtone, od kojih je godinama živela, nije se ponašala kao kritičarka, već kao osoba koja „guta literaturu, a ne književnost”, pre onu o prirodnim naukama, istoriji, antropologiji, mitologiji, dnevnik, pisma, enciklopedije, leksikone, monografije, čak udžbenike... Stoga je i mnoge pesme posvetila biljkama, životinjama, pticama, oblacima, mineralima, istorijskim događajima i ličnostima... Koristila je određena saznanja iz tih oblasti i u pisanju poezije, kao na primer u pesmama: *Atlantida, Arheologija, Mikrokosmos, Metafizika, Šupljikaste rizopode, Oblaci, Čutanje bilja, Povratak ptica selica, Iz ptičije perspektive, Skelet guštera, Mačka u praznom stanu, Monolog psa upetljanog u istoriju, Odeća, Malo o duši, Platon, ili zbog čega, Tomas Man, Lotova žena, Rubensove žene, Ženski portret, Konkurs muške lepote, Grčki kip, Prva Hitlerova fotografija, Na vavilonskoj kuli, Intervju s Atropom, Lavirint, U Heraklitovoj*

reci, Razgovor s kamenom, U Nojev kovčeg, Monolog za Kasandru, Vizantijski mozaik, Srednjovekovna minijatura, Vermer, S neostvarenog pohoda u Himalaje, Fetiš plodnosti iz paleolita, Pećina, Broj Pi.

Mihal Rušinek i svoje pisanje o njoj potkrepljuje primerima iz njenih pesama, iznoseći iskreno kako im u početku nije pridavao poseban značaj. Upoznao se s autorkom i njenim književnim opusom tek posle Nobelove nagrade i preko prevoda na preko 50 jezika, kada je pesme iz zbirki *Trenutak, Dve tačke, Ovde* i *Dovoljno* prepisivao u kompjuter i slao redakcijama časopisa, jer je pesme do kraja pisala rukom, a zatim ih prepisivala na pisaćoj mašini. Teško je prihvatila novine, recimo telefonsku sekretaricu, mobilni telefon, kompjuter... Na promociji svoje knjige *Književna pošta* hvalila je Pšiboša i Ivaškjeviča koji su redakciji *Književni život*, čiji je bila urednik, slali pesme u rukopisu, zbog čega se danas nalaze u arhivama velikih biblioteka i naučnih instituta. Upotreba pomenutih aparata koji olakšavaju život i rad do nje kao ni do drugih pisaca njene generacije i nešto starijih nije dopirala. I pisma je do kraja života pisala rukom. Ručno je radila i kolaže, koje je slala svojim prijateljima, najčešće u vidu novogodišnjih čestitki, tako da se nikad neće saznati koliko ih je uradila i kome ih je sve poslala. Oni koji nisu poslali, a sačuvani su, nalaze se trenutno u Muzeju Vispjanjskog u Krakovu. Veoma je držala do prepiske, mada nije pisala duga pisma. Njena prepiska sa Zbignjevom Herbertom i Kornelom Filipovičem je nedavno objavljena i pruža značajan uvid u njenu veoma zatvorenu ličnost, između ostalog, u to da je bila jedno u privatnom, a sasvim drugo u književnom životu. S obzirom na životne mogućnosti u mladosti skoro da nije putovala u druge zemlje da bi ta putovanja produbljivala njeno znanje o svetu. U Rušinekovim opisima zajedničkih putovanja posle Nobelove nagrade, pre svega u Italiju, vidi se da je zahvaljujući prevodiocu Pijetru Markezaniju, čiji je izbor njene poezije objavljen pod naslovom *Dela* u tiražu od 10000 primeraka doživeo ogromnu popularnost, tokom više boravaka u Rimu, Torinu, Đenovi, Sijeni, Pizi i Veneciji između 2003. i 2008. upoznala mnoge zanimljive ljude, poput Umberta Eka ili režisera turskog porekla Ferzana

Ozpeteka. 2004. je boravila u Izraelu, koji je upoznala zahvaljujući književnicima Mirjam Akaviji, Idi Fink, Roni Someku, prevodiocima Davidu Vajnfeldu i Rafi Vajhertu i Agnješki Maćcjovskoj, direktorki Poljskog instituta u Jerusalmu. Zemlju, muzeje i spomenike kulture upoznala je zahvaljujući poljskom pukovniku Andžezu Markoviču, vojnom atašeu. Veliki utisak na nju ostavile su Irska, Holandija, Češka, mada je u njima boravila kratko. U Americu ju je pozvao Vudi Alen, ali joj je bila suviše daleko iz raznih razloga, zbog čega je poziv odbila, uzvativši Vudiju na poziv kolažom, koji su mu uručili Mihal Rušinek i režiserka Katažina Kolenda-Zaleska, koja je snimila film o Šimborskoj *Na trenutke život biva podnošljiv*, koji se često prikazuje u okviru promocija prevoda njene poezije, kao i film Holandanina Larsa Helandera.

U nizu sećanja na Šimborsku čine se najzanimljivijim ona koja se odnose na početak „saradnje Šimborska–Rušinek” i govore o tome kada i kako je postao njen sekretar. Preporučila ga je Tereza Valas, profesorka poljske književnosti, njegov mentor na magistarskim i doktorskim studijama. Zahvaljujući njemu saznajemo kako je izgledao Vislavin boravak u Stokholmu pre, za vreme dodele Nobelove nagrade i posle povratka u Poljsku. Za nju, koja je živela prilično mirnim životom, Nobelova nagrada, novac koji je prati, način na koji će ga koristiti (tačnije ne koristiti, jer je svojoj Fondaciji ostavila nepotrošenih sedam stotina hiljada dolara, od čega se svake godine dodeljuje Nagrada Vislava Šimborska poljskim pesnicima, Nagrada Adam Vlodek mladim piscima, plaća kirija Udruženju poljskih pisaca u Krakovu, izdvaja za kiriju i plate osobama koje rade u njenoj Fondaciji, objavljuju knjige iz njene zaostavštine, kao i knjige njenih životnih partnera Adama Vlodeka i Kornela Filipoviča) nisu bili previše bitni. O tome kako da rasporedi novac koji nije potrošila od Nobelove nagrade pomogao joj je donekle Česlav Miloš, čija fondacija se takođe nalazi u Krakovu, s tim što su njegovi sinovi nasledili veći deo novca od Nobelove nagrade. Fondacijama je zajedničko to što u njih još uvek pristiže novac od prevoda, jer je

sve manje tako značajnih pesnika, kakvi su bili oni. Kao što vidimo, Nobelova nagrada gubi i značaj koji je u prošlosti imala.

Što se tiče Šimborske na srpskom, interesovanje za njenu poeziju ne jenjava. Izdanja njene poezije imaju kod nas najviše tiraže i po svoj prilici još uvek spada u najčitanije pesnike, što potvrđuje i sajam knjiga u Beogradu, na kome se najviše traže. Veoma su popularni i njeni kolaži, koji dobro dodu za korice njenih zbirki. Iz Vujičićeve i moje zbirke kolaža organizovala sam krajem 1996. izložbu u Grafičkom kolektivu u Beogradu i u knjižari Most izdavačke kuće Prometej u Novom Sadu. Do nedavno to su bile jedine izložbe njenog originalnog i bogatog stvaralaštva te vrste. Tek 2017. njena poljska zbirka kolaža započela je turneju po Evropi i svetu.

Šimborska je u bivšoj Jugoslaviji boravila dvaput: 1963. kao član delegacije poljskih pisaca u okviru kulturne razmene Poljska–Jugoslavija, posetivši tom prilikom Sloveniju, Hrvatsku, Srbiju i Makedoniju, a u Beogradu Iva Andrića, što potvrđuje fotografija koja se nalazi u njegovoj zadužbini; drugi put na putu za Strugu, kada je sa svojom prijateljicom, pesnikinjom Uršulom Kozjol, posetila Petra Vujičića u njegovom stanu u Čika Ljubinoj 6, što je takođe zabeleženo fotografijom. Obe fotografije poseduje i Fondacija Vislave Šimborske, kojoj sam ih svojevremeno poslala.

U Beogradu, 7. 2. 2019.

Biserka Rajčić